

Sandrijn, Sandrijn...

‘Drie dingen moet je nooit doen,’ hadden mijn vrienden me aangeraden, een paar dagen nadat ik mijn zoekertje had geplaatst. Het was een gezellig etentje van mannen onder elkaar, dus er volgde eerst een dozijn scabreuze dingen, maar het echte driedubbeladvies kwam ten slotte ook. Ik moest nooit aan een uitwisseling van foto’s, laat staan holo’s beginnen. Ik moest *voice* mijden als de pest en ik moest de code van mijn printer bewaken alsof het de maagdelijkheid van mijn dochter was. ‘Bewijzen zijn het,’ zeiden mijn vrienden op samenzweerderstoon, ‘prints kunnen tegen je gebruikt worden.’

Het aardige van goede raad van vrienden is dat je er geen boodschap aan hoeft te hebben. Het wordt niet eens van je verwacht. Je doet je vrienden twee keer een plezier: je luistert naar hun advies en je geeft achteraf toe dat je het had moeten volgen. De eerste keer profiteer je van wijsheid die zij door schade en schande verworven hebben, de tweede keer word je lid van de club, nou, proost!

Van *voice* heb ik inderdaad nooit gebruik gemaakt. Ik heb haar, Sandrijn, ook nooit gewoon opgebeld. Toen de telefoon gemeengoed was geworden, in de tweede helft van de vorige eeuw, is de persoonlijke brief uit de mode geraakt. De wereldwijde interactieve datanetwerken hebben hetzelfde effect op de goede oude gewoonte van telefoongesprekken – met wildvreemden, bedoel ik. We bellen alleen nog met familie en geliefden. In alle andere gevallen houden we de electronica als een beschermingsmuurtje om ons heen: we lezen een boodschap wel of niet, we maken wel of niet een afdruk, en vooral: we maken zelf wel uit of we reageren of niet.

Sociologen noemen het al jaren de ultieme individualisering. Ik heb Sandrijn nooit opgebeld omdat ik haar niet *dúrfde* bellen. Te intiem. Een ongevraagd gesprek in real time is een ongewenste intimiteit, vraag dat maar aan de rechters in alle beschaafde landen. Vroeger schijnen er dikke boeken te hebben bestaan, waarin je duizenden telefoonnummers van onbekenden kon opzoeken. En die nummers mocht je gewoon bellen!

De twee andere adviezen heb ik in de wind geslagen. Ik heb Sandrijn op een foto gezien en ik heb haar toegang gegeven tot mijn printer. En dat had ik allemaal niet moeten doen. Ik zou mijn vrienden nu ook

goed kunnen adviseren. En daartoe heb ik besloten het relaas ook maar eens op papier te zetten, in principe zonder de uitweidingen en voetnoten die mijn wetenschappelijk proza zo saai maken.

Want ik wil niet beweren dat ik ergens spijt van heb.

Laat ik de zaken chronologisch beschrijven. Het is ironisch dat wij, mensen, houvast zoeken aan de tijd, die nu juist dé grote onbekende is. De periode tussen onze geboorte en ons sterven is de enige die meetbaar is. Dán hebben we een bewustzijn, dán weten we ons ondergedompeld in water dat we ‘tijd’ noemen, dat van X naar Y stroomt of in een eindeloze draaikolk wentelt. Of misschien staat het water stil en zijn *wij* het die bewegen in een roerloze zee of een reusachtig bolvormig aquarium – *wij* worden van A naar B gesleurd, *wij* draaien rondjes. Maar wel weten we precies hoe lang we kopje-onder blijven. We kennen de statistieken. En wat maakt het uit, zee, rivier, aquarium?

Nu redeneer ik al bijna zo vaag als Sandrijn.

Het begon met ProNet. Ik werk er al jaren mee, vooral om facsimiles van oude drukken en handschriften op te halen. De meeste grote bibliotheken zijn al decennia bezig hun boeken te scannen en in het netwerk

toegankelijk te maken, dus gewoonlijk gaat alles automatisch. Soms moet er speciaal voor mij een scan worden gemaakt. Dat is duurder. Ik begrijp niet hoe studenten en hun leermeesters tot nog maar luttele jaren geleden met boeken en fotokopieën en volstrekt ontoegankelijke tijdschriften in verre bibliotheken tóch tot grote prestaties hebben weten te komen. Je moest toch minstens een welvoorzien universiteitsbibliotheek naast de deur hebben. ‘Ze hebben voor ons het periodieke systeem der elementen klaargezet,’ zeg ik wel eens tegen mijn studenten, die paar keer per jaar dat ik ze zie, ‘maar nu moeten wij de wereld nog beschrijven.’

De elementen zijn de klankleer, de vormleer, de syntaxis, het lexicon. En de wereld is de taal en de literatuur. Mijn gebiedje is het latere Middelnederlands. Ik heb leesprogramma’s gemaakt voor de meeste gotische drukletters die in de Nederlanden gebruikt zijn, met inbegrip van de abbreviaturen. Zo kun je scans van de originele druk ‘vertalen’ in hedendaagse letters en woordbeelden, al moet je ‘met de hand’ blijven corrigeren voor je een editie uitgeeft. Momenteel ben ik bezig met de Pica Textura 81, die zowel door Gerard Leeu als Adriaen van Liesvelt is gebruikt.

Een ordelijke wereld. Na alle jaren van serieus

ProNetgebruik heb ik toen in een opwelling een zoekertje op ons netwerk gezet. Ik geloof dat ik thuis wat ruzie had. Officieel heet het bij ProNet een interpersonal find & locate command. Het was op een warme zomermiddag, herinner ik me nog, en uit meligheid heb ik de zoekcriteria zo moeilijk mogelijk gemaakt. Het moest een vrouw zijn, Engelstalig, kinderloos, vertrouwd met het Middelnederlands, en ze moest een boodschap voor me hebben, maar geen religieuze. Volgens de regels van het iflc heb ik vergelijkbare gegevens over mezelf toegevoegd. En mijn boodschap luidde:

DE WERELD IS GEORDEND, MAAR LEEG.

Dat zou haar iets geven om over na te denken.

Om het moeilijker te maken en wannabees af te schrikken moest de gegadigde me ook de bron en het vervolg geven van:

*Dicke ghesbiet dat een groet scat
Besloten leit in een cleyn vat*

Dat kan elke netwerkgebruiker opzoeken, maar het kost wat moeite. Vakgenoten weten het uit hun hoofd.

Ik was het zoekertje alweer bijna vergeten (ja, dat klinkt als een cliché, maar dat mag mij niet beletten naar waarheid verslag te doen), toen er na enkele weken alsnog een reactie kwam. Het scherm verstrekke me een code waarin ik alleen de combinatie voor Praag herkende. De UB daar heeft diverse Nederlandse incunabelen en postincunabelen, onder andere een Gerard Leeu, *De futuris Christianorum triumphis in Saracenos uit 1482*, niet echt zeldzaam overigens. Praag had al veel gescand, want daar is geld mee te verdienen. In Parijs en Washington hadden ze veel meer, maar daar was het Middelnederlands een kleine taal die niet als eerste zonder opdracht werd gescand. Maar goed, de respondent gaf alleen het antwoord op de quizvraag:

*Dese boec dat es een cleyn vat
Die vroetheit binnen dats .j. groet scat*

Ze had in een voetnoot de bron genoemd (het begin van het hs. *Vanden levene ons heren*) en verklaarde verder alleen dat 'de rest' zou volgen. Geen babbelkous, dacht ik. Maar ik werd nieuwsgierig. Wie neemt de moeite om op een oproep van een of andere geflippte Nederlandse taalgeleerde te reageren? En ze hield me in spanning, dat

kon ik waarderen. Misschien omdat ik weer onenigheid thuis had. Dat was niets bijzonders, want ik ben nu eenmaal egocentrisch, dus mijn vrouw heeft reden genoeg om zich van tijd tot tijd boos te maken. Maar van de weeromstuit begon ik de geheimzinnige onbekende te zien als een geliefde. Ik moest overigens maar aannemen dat het een vrouw was – dat had ik in mijn specificatie gevraagd. En bij een echte geliefde hoort altijd en overal jaloezie. Ik zag haar zwieren in de armen van een computertechicus, besnorde leden van zigeunerorkestjes, hoogleraren Slavische Taal- en Letterkunde. Erger nog, ik zag haar dag en nacht achter haar toetsenbord zitten om contacten te onderhouden met dozijnen andere netwerkvriendjes.

Pas een week of drie later nam ze weer contact op. Of ik mijn printer wilde ontgrendelen. Ze bedoelde natuurlijk de printer op mijn werkplek bij de universiteit, want dat was de plaats waar ik met haar correspondeerde. Om me over te halen liet ze me weten dat ze Sandrijn heette, zal ik maar zeggen, geen achternaam, en dat ze tweeëndertig was, ongehuwd, kinderloos, Amerikaanse en zonder baan. Ik heb natuurlijk niet geprobeerd meer van haar personalia te weet te komen, want dat doet een gentleman niet en ik wist dat het me toch niet zou lukken.

Ze stuurde me het begin van een roman over twee Germaanse koningskinderen, een tweeling met incestueuze neigingen, die waren opgegroeid aan het hof van een andere koning, Sigibert. Daarvandaan waren ze weggevlucht. Omdat ik het relevant vind voor mijn relaas laat ik een flinke proeve volgen van de twintig pagina's tekst die ze me stuurde:

De volgende ochtend namen we [de tweeling] een uitgebreid bad in de rivier, poedelnaakt, zoals we dat gewend waren. Alleen onze halssnoeren van barnsteenkrallen hielden we om, zoals altijd, want barnsteen was – althans volgens één verhaal – gestold geluk, dat door dwergen uit de bodem van de zee werd opgedolven en op het strand werd gestrooid, en alleen de kleine brokjes die de goden weleens wilden laten liggen, en dat waren er zeer weinig en dan nog alleen omdat de goden hun handen vol hadden aan een andere, vluchtiger vorm van geluk, godinnen of schichtige mensvrouwtjes, waren voor uitverkoren mensen bestemd. De heilige snoeren waren het grootste geschenk geweest dat onze vader ons had meegegeven, afgezien van Godfried [hun leraar] natuurlijk. Ze maakten mijn tweelingbroer en mij tot kinderen van de goden en tot vrienden van de onderwereld van trollen en andere gravers. Onkwetsbaar, meende Hilbrand, maar zelf was ik in dat soort dingen nuchterder.

De inheemsen in het koninkrijk van Sigibert baadden eveneens

naakt, maar de vrouwen gescheiden van de mannen. Hilbrand had geen zichtbare last van lustgevoelens, hoewel hij me nogal begerig in het oog hield, zoals ik kniediep door het lage water waadde. Ik heb lange benen, ronde heupen en volle, peer-vormig – iets té peervormig – deinende borsten, en ik weet best hoe de mannen daar tegenaan kijken.

Later, toen ik mijn mouwloze tuniek van wit linnen had aangetrokken, dat alleen vlak boven de zoom een rood geverfde sierband had, en mijn gordel, met de rijk bewerkte Gallische zilveren gesp had omgebonden, waardoor mijn borsten, ik kon het ook niet helpen, eigenlijk beter tot hun recht kwamen dan wanneer ze in de blote lucht hingen, zei hij: 'Je verdient een koning.'

'Dat komt wel voor elkaar,' zei ik luchtig, terwijl ik met mijn handen achter het hoofd vaardig een vlecht begon te maken van mijn lange blonde haren. Ik wist dat Hilbrand me het grootste compliment had gemaakt dat in zijn gedachtenwereld denkbaar was. Een Romein of zelfs Galliër zou hebben gezegd: 'Je verdient een god,' als ik de lessen van meester Godfried goed begrepen had, maar Hilbrand was slechts een gewone Germaan. Een groter geluk dan een koning te hebben bestond in zijn gedachtenwereld eenvoudig niet, tenzij je zélf een koning was natuurlijk.

'Zorg jij nou maar eerst dat je een volk krijgt,' zei ik daarom, 'want dan kun je me uithuwelijken.'

Het contrast met de haveloze kinderen die ons rond het

middaguur, voorbij de bocht in de rivier, tegemoet kwamen rennen – het droge jaagpad zag deze dag meer voeten dan het in alle manen van deze zomer had gezien – was op het komische af. Zij met snotneuzen, klittende haren, gerafelde kleren, vieze gezichtjes en nieuwsgierig twinkelende oogjes, wij met waardige schreden, schone tunieken, ernstige blikken in onze koele, grijsgroene ogen. Het waren inheemse kindertjes, aan hun sluike of krullerige zwarte haren te oordelen, hoewel er een paar roodharige van gemengde afkomst tussen liepen. Ze waren verlegen, maar niet bang. Ze straalden het soort geluk uit dat nog niet jaloers maakt en nog geen begerigheid wekt.

Ik had een klein meisje op de arm genomen – dribbelend op haar korte beentjes had ze de groep nauwelijks kunnen bijhouden – om alvast alle moeders in het dorp te vertederen.

Een armzalig dorpje was het. Aan een primitieve steiger lagen twee kleine boten die allebei geen mast hadden. Ze werden gebruikt voor de visvangst en af en toe voor een veerdienst, dacht ik, maar niet voor de handel. Achter het dorp bevond zich een strook akkerland, waar een paar mannen en vrouwen met hakstokken in de weer waren. Ook zij straalden een zeker geluk uit, maar het was een dun laagje, amper het oogsten waard. Achter de akkers lag een omheinde weide, tot vlak bij de bosrand, waarop een half dozijn nogal schar-minkelige koeien en slechts twee kalveren graasden. Van een

stier was geen spoor meer te bekennen.

De huisjes, van ruw hout getimmerd en voorzien van een geelbruin uitgedroogd plaggendak, stonden dicht bij elkaar op het verhoogde stuk grond achter het jaagpad. minstens een keer per jaar zouden ze bij hoog water wegspoelen, dacht ik, was het niet in de lente, dan wel in de zomer of de herfst. Hoe dat precies zat heeft meester Godfried ons vast wel ooit uitgelegd, maar ik weet het niet meer. Aan de kleuren van het gras en de bloemen in de weide was duidelijk te zien hoe ver het water dan kwam. Misschien was die stier ook wel weggespoeld op een zeker moment in de afgelopen manen. En misschien hoopten de mensen hier wel op het geluk dat er binnenkort een nieuwe stier zou aanspoelen, als een kolossaal brok barnsteen. Geluk komt immers uit het water, behalve als het uit de hemel komt. Waarschijnlijk behielpen de dorpelingen zich in de tussentijd met de diensten van een stier uit een naburig, groter dorp, zoals ook in Sigiberts rijk de gewoonte was. Dát soort geluk is namelijk voor geld te koop.

De strekking van Sandrijns verhaal was me ook na twintig bladzijden nog niet duidelijk. Het tweetal was op weg naar Trier. Zou er een confrontatie met de Romeinse beschaving op het programma staan? Een identiteitscrisis? Een bekering tot het christendom? Wel leek de schrijfster me nogal gepreoccupeerd met het begrip 'geluk'. Maar daar dat zijn wel meer schrijvers.

Zou Sandrijn met het toesturen van dit romanfragment misschien zinspelen op de grote schat die in het kleine vat van een boek verborgen kan zijn? Ja, dat moest wel. De schrijver van *Vanden levene ons heren* bedoelde met 'vroetheit' de lessen en de praktijkvoorbeelden van gedrag die Jezus tijdens zijn leven had gegeven, en niet de wijsheid van des schrijvers eigen bescheiden persoon-tje. Maar wat kon Sandrijn nu bedoeld hebben? Ze had de tekst, in het Engels natuurlijk, naar mijn printer gestuurd, dus ik werd geacht er verdomd goed naar te kijken, dat snapte ik wel.

Als schrijfster kon ik haar in geen enkele hoedanigheid terugvinden, noch bij fictie, noch bij non-fictie. De trefwoorden 'gestold geluk' plus een datum van minder dan tien jaar geleden leverden na wat dóórzoeken ruim twaalfduizend treffers op. De namen Hilbrand en Liwijn – zo heette de prinses – kwamen daarentegen nergens samen voor, in welke spelling ook. Ik ging er dus maar van uit dat Sandrijn me ongepubliceerd eigen werk had gestuurd. Dat werk zou beslist een zekere boodschap bevatten. Daar had ik in mijn zoekertje immers om gevraagd. Zelf had ik gezegd dat de wereld leeg was. Bedoelde zij misschien dat de wereld vol was van geluk, ook vroeger al? Of vroeger nog wél, maar nu niet meer?

Ik had het gevoel dat ik aan een moeilijk cryptogram bezig was, een puzzel die je te veel in beslag gaat nemen. Mijn vrouw kan waarschijnlijk beter uitleggen wat ik bedoel.

Het duurde weken voordat ze weer iets van zich liet horen. Kennelijk wilde ze me de tijd gunnen om goed over de dingen na te denken. Zelf was ik in die periode bezig met een tussendoorprojectje over genitief-gerundia. Reeds Overdiep (1946) gaf de voorbeelden *die sander-daegs stridens [be]gerde* uit *Lorreinen* en *dat hem immer begripens [afkatten] lust myn gedichte* uit de *Rijmbijbel*. Stoett (1923) gaf meer voorbeelden, maar zonder bron. Ik heb ook in de gedrukte boeken nog diverse gevallen van deze genitief aangetroffen. Na voorzetsels zoals 'bi' en 'nae' onder andere in *Dlicht der apotekers*, waar sprake is van *bi veel stootens* van medicijnpoeder; en in *Mariken*, die immers pas *nae veel reysens met grooten arbeide* in Rome aankwam. Maar ook na werkwoorden die de genitief regeren, zoals 'begeren' en 'begripen' in de voorbeelden van Overdiep. In *Karel ende Elegast* wordt immers ook gezegd dat twee kemphanen ieder hun zwaard trokken *als [iemand] die vechtens begaerde*. Ook vond ik in *Sibilla* het mooie voorbeeld van Floyts die zegt

dat vader en moeder moe zijn, *des si rustens behoeven*. De verbogen infinitief bestaat trouwens nog steeds in allerlei uitdrukkingen zoals levensmoe, stervensbereid, tot vervelens toe en tot bloedens toe geslagen.

Waarmee ik maar wil zeggen dat ik nog gewoon rustig aan het werk was. Maar na die weken kwam Sandrijn met een nieuw bericht, een boodschap.

DE WERELD IS GEORDEND OM TE WORDEN LEEGGEZOGEN.

Ze schreef erbij dat uitleg later zou volgern en wilde verder weten waar ik op dat moment professioneel mee bezig was.

Jezus, dacht ik aanvankelijk, een derde-golf-Marxiste! De wereld wordt nog steeds uitgezogen door een kleine kliek kapitalisten! Maar die gedachte was moeilijk te rijmen met het romanfragment dat ze me ter lezing had gestuurd. Wellicht bezong ze daarin de pre-industriële samenleving, een lof waar niemand Marx op heeft kunnen betrappen, maar Hilbrand en Liwijn leken mij geen prototypen van egalitair denken.

Bij nader inzien viel het me op dat ze het woord 'geordend' op een subtiële manier een andere betekenis had gegeven dan in mijn eigen boodschap. Ik had een

adjectief bedoeld in mijn eigen boodschap dat de wereld ‘geordend’ was, een bijvoeglijk naamwoord met de betekenis van ordentelijk ingericht, klaar, saai. Maar zij maakte van het ordenen weer een actief werkwoord, bovendien zonder komma erachter. De wereld is ‘geordend óm’. Wie ordent de wereld dan? Of wie hééft de wereld geordend, met de bedoeling om die wereld leeg te zuigen? En wát wordt er opgezogen?

Deze keer liet ik háár wachten. Ook dat is een teken van verliefdheid, begrijp ik achteraf. De minnaar ontleent rechten aan zijn status, onder meer het recht om zich niet altijd als een gentleman te gedragen. *Bad boy*. Maar na een paar dagen van dubben en piekeren stuurde ik haar mijn antwoord. Het was een slimme vraag, hoopte ik, met een niet minder slimme en niet toevallig nogal twee-slachtige antwoordsuggestie.

WIE ZUIGT WAT OP? TIJD? GELUK?

Want je kunt staande houden dat de tijd het geluk opsoupeert, maar evengoed het omgekeerde. En in een abstracte, filosofische zin kan de stelling verdedigd worden dat de tijd de wereld ordent, maar evengoed dat het geluk, of het streven naar geluk, zulks doet. Alleen de

combinatie van het ordenen en het opzuigen, daar was ik nog niet uit.

Ik meldde dat ik met een vrij zeldzame gerundiumconstructie bezig was en dat ik een foto van haar wilde. Het laatste was een ‘aandrift’. Lees dit woord maar als een eufemisme voor een oogluikend toegestane regressie. Soms wordt het mannetjesdier in ons wakker en doen we even alsof jagen ons levensdoel is. Het is heimwee naar héél lang geleden, millennia voor onze geboorte en zelfs voor Hilbrand en Liwijn. Ik zal thuis wel weer onenigheid hebben gehad. Die kans is sowieso fifty-fifty.

Natuurlijk liet ze me uit wraak voor mijn getreuzel extra lang wachten. Het duurde zo eindeloos, volgens mijn herinnering wel een maand, dat ik even heb overwogen haar de gehele proloog van *Dat bedroch der vrouwen* te sturen. Dat is een anti-feministisch citatenboekje, waarin onder meer Cato wordt aangehaald: *Mocht die werelt zijn sonder vrouwen, wi soudén wanderen ende onse conversacie hebben metten goden*. De samensteller liet weten dat de negatieve kwalificaties natuurlijk niet van toepassing zijn op Maria en evenmin op zijn lezeressen.

Het antwoord kwam weer via mijn printer, maar nu in een grote pioenrode letter, plus twee uitroeptekens.

EEN NETWERK! GELUK!

De helft bleek ik dus goed geraden te hebben, hetgeen mijn ego zeer ten goede kwam. Als toetje gaf ze me nog de beginregel van een refrein van Anthonis de Roovere: *Nu ist tijdt dat ik stervens wensche*. Mijn tijdelijk opgeblazen ego bracht de verzuchting in verband met mezelf, maar toen ik de vervoegde infinitief zag kwam ik meteen weer met beide voeten op de grond. Bij De Roovere had ik nog niet gekeken. Dekselse meid!

En toen heb ik de meegestuurde scan van de foto geopend. Het was een dure, dat zag ik meteen. Niet een amateurkiesje, niet een oud afdrukje dat op een scanner was gelegd. Het was een professioneel belichte digitale studiofoto. Sandrijn stond ten voeten uit in een geraffineerd decor van geplooid en gekreukelde zilverfolie, dat haar van alle kanten in een helder, maar tegelijk gedempt licht zette. Ze droeg een strakke donkergroene jurk, tot de hals gesloten en met lange mouwen. Vraag mij niet wat voor stof het was, het leek aan haar lichaam te plakken. Ze torende op schoenen met hoge hakken en ze had onwaarschijnlijk slanke enkels. Om één ervan hing een zilveren kettinkje. Ze stond met haar heupen licht naar voren, als een fotomodel, en de zilveren ceintuur en

het lange parelsnoer, dat in een gerekte U-vorm tussen haar zachte, lichtelijk peervormige borsten hing, leidden mijn blik op een geheimzinnige manier naar boven, naar haar gezicht.

De middeleeuwen kenden het leven even goed als wij, zo niet beter. Toen Peeter van Provencen voor het eerst zijn Magelone onder vier ogen ontmoette, beschreef de chroniqueur dit als volgt: *Nochtan en conden haer minlijcke oghen ende aensicht niet bedecken dat 't herte clopte in haeren buyck van liefden. Peeter, siende die schoonheyt van Magelone, ontstack in sijn aensicht gelijc een vier van liefden, niet wetende in wat manieren hi sou beghinnen te spreken.*

Ook ik kreeg een kop als een boei, nota bene helemaal alleen in mijn werkkamer. Een paar keer per leven zie je zo iemand: je droombeeld. Gelukkig zijn het meestal verre, onbereikbare vrouwen. Wat reeds Van Maerlant beschreef als een *porringe die den sin ontiet*, het verstand op hol doet slaan. Amor dus, die pijnlijke, tot niets dan triestheid leidende onderstebovenwoeling van je gemoed, is voor een normaal mens immers ondraaglijk. Heel onze training en opvoeding zijn er dan ook van jongs af op gericht, dat we zulke aanvallen van *Weltschmerz*, de confrontatie met het waarlijk onbereik-

bare, zo onbeschadigd mogelijk leren doorstaan. Een droombeeld hoort in dromen thuis, nergens anders!

Maar Sandrijn was dus mijn droombeeld. Ze had opgestoken blond haar – het kan ook een kunstig opgerolde vlecht zijn geweest – waardoor haar kleine oortjes vrij waren. Verder had ze tamelijk brede, volle lippen, een klassieke rechte neus en grijsgroene ogen. Dit soort schoonheid is echter, zoals het cliché dan ook luidt, niet in woorden te vangen, niet door mij tenminste. Het is ook geen schoonheid die in onderdelen te ontleden is, zoals de stand van de kin ten opzichte van de lange hals, de boogjes van de wenkbrauwen, de vederlichte krulletjes blond haar die onder de oorlellen zwierden, de koele glans van de witte tandenrij, net zichtbaar achter het spleetje van haar vochtige, nee, laten we zeggen: licht bedauwde lippen. Het geheel is meer dan de som der delen. Zo werkt de menselijke geest nu eenmaal. Het oog is slechts een hulpmiddel, een doorgeefluikje.

Ik heb haar gezicht uitvergroot. Daarna ook nog eens alleen haar ogen. Het heeft geen zin. Schoonheid verdraagt geen ontleedmes. In mijn lyrische bui voor het beeldscherm vergeleek ik schoonheid met geluk, die andere sensatie die alleen in je geest bestaat (maar vandaaruit wel al je zintuigen beroert). Ook geluk, zo heb

ik altijd gemeend, begint te verschrompelen zodra je er namen aan geeft. Het ontleedmes van de taal kan onbedoeld verwoestend zijn. Wat zich laat benoemen is meestal alweer voorbij.

Haar uitvergrote ogen waren diepe stilstaande meertjes met de kleur van een fjord in de lente. Er was niets uit af te lezen. Je zag eigenlijk alleen jezelf weer-spiegeld, zo vaal als je was...

Toen ik weer bij zinnen was zette ik al mijn zelf-verdedigingsmechanismen aan het werk. Dat was geen bewuste beslissing, maar een instinctieve keuze. Eerst heb ik er het romanfragment bijgehaald. En jawel: de beschrijvingen van prinses Liwijn kwamen aardig overeen met het staatsieportret van Sandrijn. Geen betaalde baan, wel dure juwelen – als die parels tenminste echt waren. Misschien een rijke Amerikaanse pa of ma.

Ik had wel eens eerder Amerikaanse dames ontmoet die in reïncarnatie geloofden. In vorige levens waren ze verdacht vaak een prinses – of iets anders opvallends – geweest, meestal ergens in het mediterrane gebied. Ja, anders is er ook niet veel lol aan, dacht ik dan altijd, maar ik zei het nooit hardop. Mooi weer, een hoge positie en vooral natuurlijk de hoop op nieuwe adeldom in

toekomstige levens. Eens als prinses geboren, altijd een prinses, nietwaar?

Maar van Sandrijn, als eerste, kon ik het me wél voorstellen. Ze had iets van een druïde, een zieneres, een... ja, een koningin. Wat verliefdheid al niet vermag! Mijn ongeloof bleef bestaan, maar mijn cynisme smolt als sneeuw voor haar zon.

De feiten op een rijtje. Ik had te maken met een schone Amerikaanse die al verschillende levens achter de rug had, onder meer in het omhulsel van een Germaanse prinses. Als ik het me goed herinnerde, behoeften achtereenvolgende incarnaties volgens de opvattingen in die kringen zich niet in chronologische volgorde voor te doen. Je ging als een jojo door de wereldgeschiedenis – beslist een extra attractie om het concept aan een groter publiek te helpen.

Sandrijn had dus naar eigen idee reden om aan te nemen dat ze verstand had van de ordening van de wereld door de eeuwen heen. Die ordening had iets te maken met het opzuigen van geluk. En met een netwerk. Niet ProNet, maar ‘een’ netwerk. Gelet op de historische dimensie zou ze daarmee geen netwerk van computer-gebruikers bedoelen. Maar wat dan wel?

Als ironisch tussenbericht stuurde ik haar nu ook

maar de meest afgezaagde vraag die er in de wereld der man-vrouw-relaties bestaat:

KENNEN WE ELKAAR ERGENS VAN?

Haar antwoord liet natuurlijk weer lang op zich wachten. Ik droomde van haar. Soms zag ik haar dansen met universitaire hoofddocenten marketing, met officieren van de Oostenrijks-Hongaarse dubbelmonarchie of met bezwete druivenplukkers, vraag mij niet waarom. Ze droeg dan haar haren los en ze golfdeden tot aan de ronding van haar billen. Soms liep ik aan haar zijde door Praag, steeds weer die trappen op, nooit naar beneden, en altijd in de volle zon. Eén keer droeg ik een klein strijkijzertje voor haar, een vanzelfsprekende galanterie, waarmee ze later die namiddag haar avondjurk wilde bijstrijken. Koning Václav IV gaf een bal in de burcht. Dat moet in de veertiende eeuw zijn geweest. Ik mocht niet mee.

Soms denk ik dat geluk alleen in dromen bestaat. Naast Sandrijn in de zon te mogen lopen, al was het maar in een droom, gaf mij een zo intens geluksgevoel, dat ik niet wist of ik nog sliep dan wel al wakker was. Ik hield mijn ogen dicht en probeerde het zo lang mogelijk te laten duren. Men heeft het wel eens over ‘kortstondig

geluk', maar dat is een pleonasme. Langdurig, laat staan duurzaam geluk bestaat niet volgens mij. Zou Sandrijn dát bedoelen met haar 'leegzuigen'? Want inderdaad, hoe snel vervliegt niet het goddelijke geluksmoment van een orgasme! Lijkt het niet net alsof iemand het onmiddellijk van ons áfpakt? Is vluchtigheid niet juist het wézen van geluk?

Ook leerde het geluksgevoel dat mijn dromen opriepen mij opnieuw de oude paradoxale les dat je het object van je begeerte niet fysiek bij de hand hoeft te hebben om gelukkig te zijn. Misschien is fysieke afstand, misschien is ook fysieke onbereikbaarheid zelfs béter. Of heb ik teveel hoofse literatuur over ridders en verheven, onaantastbare dames gelezen? *Venus' akker*, zoals ze het later noemden, bestond wel maar werd zelden bewerkt. De droom, wie zei het ook alweer, de droom is schoner dan de daad.

Ik was op dit moment, nu een maand geleden, nog gewoon aan het werk. Een tussendoortje voor het *Festschrift* voor collega Grün van de universiteit van München, die met pensioen gaat. Van de vier abele spelen in het Hulthemse handschrift is er maar één later ook in druk verschenen, *Lantsloet ende Sandrijn*. In die druk uit circa 1486 staat bijvoorbeeld:

*Ic wil wachten die joncfrou mijn
Want si is eedel ende fijn
Ende si sal hier comen saen
Na dat si mi heeft doen verstaen*

Collega's noemen dat bijgerijmelde non-informatie, want in het handschrift staat alleen:

*Daer omme soe moet verborghen sijn
Nu willic hier wachten die vrouwe mijn*

Het 'soe', dat is 'ze', slaat op 'die minne' in vers 44 en niet op Sandrijn, maar de bewerker vond dat in vers 49 niet meer duidelijk genoeg en verwijst met twee keer 'si' alleen nog naar de jonkvrouw. Dat is nu precies het verschil tussen een speelttekst (die van het handschrift), waarin er geen misverstand zou zijn, en een gedrukte tekst (Govert van Ghemen), waarin een poging wordt gedaan de zelf-lezer te helpen.

Maar ik dwaal af. Sandrijn was dus in zekere zin tot mijn werk doorgedrongen – ik heb mijn anonieme Amerikaanse vanaf het begin 'Sandrijn' gedoopt – maar overigens had ik mezelf nog redelijk onder controle, al zeg ik het zelf. Toch moest ik al vaak aan professor Unrath denken, de onkreukbare gymnasiumrector die in

Der blaue Engel zo tragisch ten onder ging aan Marlene 'Lola' Dietrich.

Sandrijns antwoord was deze keer naar verhouding uitvoerig te noemen:

ROME (32), TRIER (382), SEVILLA (852), PRAAG (1419),
PARIJS (1890), GREGORIAANSE TELLING.

Niet één keer 'circa', alle jaartallen waren precies bekend. Ik kon er me niets van herinneren, maar kennelijk waren we zéér oude kennissen. Helaas liet ze in het midden hoe intiem onze relatie bij al die gelegenheden was geweest. Verrassender was de tweede helft van haar boodschap, nu in een gangbaar lettertype:

De wereld wordt uitgezogen door een interstellair netwerk. We zijn een doelbewust aangelegde, zorgvuldig gecultiveerde oogstplaats van geluk. Onze geluksvibraties worden afgetapt, gecondenseerd en voor veel geld in de handel gebracht. We zijn koeien, het gaat alleen om onze melk. We worden systematisch beroofd. **Het wordt hoog tijd dat we in opstand komen!**

De laatste zin was wel weer in het rood. Ik moest opeens aan de stier in haar romanfragment denken, 'een kolossaal brok barnsteen', een berg gestold geluk. Zou

ze *mij* bedoelen? Was ik 'aangespoeld' zoals die stier? Het was misschien een vleierende gedachte, maar ik had genoeg zelfkennis, zelfs in momenten van aansluitende euforie, om mijn stiergehalte in haar ogen toch vooral als iets metaforisch te zien, hoezeer ik misschien in de jaren 382, 1419 en zo voorts de beest had uitgehangen.

Ze had geen foto van mij gevraagd, maar natuurlijk kende ze me. Ik heb een waslijst van publicaties op mijn naam en in verschillende daarvan is een foto van mij afgedrukt. Nog maar twee jaar geleden was ik voorzitter van een congresje in Regensburg geweest – prachtige foto's met de prinsjes van het huis Thurn und Taxis in de tuin van het kasteel.

'Wat kun je eraan doen?' vroeg het rationele deel van mijn geest zich af, 'als je door onzichtbare buitenaardse machten van je geluk wordt beroofd? Wat is het verschil met goden die je gebruiken naar het hun goeddunkt? En *is* geluk trouwens nog wel geluk als het niet meer kortstondig is?'

Het drong tot me door dat het lukrake criterium 'kinderloos' in mijn zoekertje misschien wel het haakje was waarmee ik deze vreemde siervis had doen bijten. Het krijgen van een kind, of zelfs meer kinderen, moest in de ogen van Sandrijn een onaanvaardbare vorm van

collaboratie met de gelukszuigers zijn. Voor elke moeder een explosie van geluk, maar soms (na roof van dat geluk?) kwam er een postnatale depressie voor in de plaats. En de kindertjes zelf? Weer greep ik terug naar het romanfragment. De kinderen hadden daar het soort geluk 'dat nog geen begerigheid wekt'. En het geluk van de landarbeiders met hun hakstokken was 'amper het oogsten waard' geweest... Sandrijn moest vanaf het begin in mij een geestverwant en lotgenoot hebben vermoed, probeerde ik mezelf wijs te maken. En het is waar dat ik in mijn jonge jaren enthousiaste artikelen over profane mystiek in de middeleeuwen heb gepubliceerd – het soort artikelen waarvan je decennia later met schaamrood op je kaken beseft hoe pretentieve en onrijp ze waren. Maar dat is het lot van vrijwel elke wetenschapper.

Toch gaf ik me nog niet gewonnen. Een geoefend verstand laat zich niet zo maar buitenspel zetten. Mijn dochter had borsten en een vriendje gekregen, ik weet niet meer precies in welke volgorde, en mijn vrouw had me nu als het ware helemaal niet meer nodig. Ik zou dus met redelijk fatsoen de benen kunnen nemen. Zeker, dat zou vaandelvlucht zijn, een klap in het gezicht van mijn opvoeders, maar het vaandel zou blijven wapperen, mijn vrouw kan zich heel goed zelf redden.

Sandrijn daarentegen had me nodig, dacht ik. Méér aansporing behoeft een ridder niet. Ik weet niet veel van vrouwen, ondanks mijn gedegen kennis van de Middelnederlandse literatuur. Ik weet alleen dat ze onvoorspelbaar zijn. Misschien had Sandrijn diep in haar hart juist behoefte aan een man die haar zou dwingen wél een of meer kinderen te baren. Of aan een man die, al dan niet gemotiveerd door gemakzucht, juist zou bevestigen dat ze groot gelijk had, omdat kinderen afbreuk deden aan de wezensbestemming van de mens en soortgelijke blablabla – want geile mannen voelen soms feilloos aan wat hun *objet du désir* wenst te vernemen, al was het maar omdat dit objet doorgaans niet te beroerd is om enkele hints af te geven. Het kon mij eigenlijk allemaal niets schelen. Ik wilde alleen nog maar *bij* haar zijn.

Haar voetnoot gaf de doorslag. Elke beoefenaar van onze wetenschap weet dat het ware goud vaak in voetnoten te vinden is. 'Weet je wel dat in vers 99 van de Tweede Martijn,' schreef ze in een groen lettertje, 'zo maar *aldat welvarens begart* staat?' Deze aandacht voor mijn allang afgesloten gerundiumprojectje vond ik roerend. Het was alsof ze alle rijzige huzaren en hooggeboren prinsen en machtige magistraten en andere pluimstrijkers om haar heen aan het hof van Václav

negeerde, inclusief hun geile, spiedende blikken naar haar duizelingwekkende decolleté, en *mij*, die officieel buiten op haar stond te wachten, alvast een drankje kwam brengen, sterker nog: een slokje uit haar eigen wijnglas liet nemen. Ik vond het een vertederend blijk van intimiteit. En de context van dit vers vatte ik op als een verborgene boodschap (want als egocentrisch mens betrek ik alles op mezelf). Van Maerlant schreef namelijk:

Het is emmer der herten art
 Dat si derwert tijt ende gart
 Danen hare quamen die wonden
 Al soudt al varen hinder wart
 Al dat wel varens begart
 Nu ende talen stonden
 Ic verloeste die mi therte verswart

Dit maakt deel uit van een moeilijke strofe, waarin Verdam en Leendertz lazen ‘wat so welvarens begaert’ (naar de handschriften F en O). Er staat volgens mij: Het is immers des harten aard dat het daarheen trekt en begeert waardoor het gewond is geraakt.’ Dat is duidelijk genoeg. En dan volgt: ‘Al zou alles verkeerd uitpakken (namelijk: alles wat nodig is om gelukkig te zijn), nu en altijd, ik zou [haar] verlossen die mijn hart bezwaart.’

Liefde maakt blind en redeloos zegt van Maerlant hier, rond het jaar 1285, en dan gaan alle remmen los.

Een dienstreis naar Praag is geen probleem. Mijn oude specialisme van abbreviaturen in vroege drukken is voldoende grond. Er is immers bijna altijd een relatie met de katernenopbouw van een boek, bijvoorbeeld meer afkortingstekens aan het einde van een katern om een tekst nog precies op die bladzijde en dat vel te kunnen krijgen. Dat soort dingen, je krijgt er op de duur oog voor, maar dan moet je die boeken wel in de hand kunnen houden om ze persoonlijk te bekijken.

Een maand heb ik gepiekerd en getwijfeld. Ik heb aan mijn vrouw gedacht, aan mijn dochter, aan geld. En daarnaast heb ik aan de dood gedacht, zij het nog steeds zonder zelf een spoortje van geloof in welke reïncarnatie dan ook te kunnen opbrengen. Maar vragen had ik genoeg. Ze schoten als onhaalbare dissertatie-onderwerpen op me af. Is het hele leven niets anders dan een verdedigingsoorlog? Is de dood niets anders dan het onvermijdelijke einde van een traag stollingsproces? Hebben we eigenlijk wel recht van leven als we niets anders doen dan vegeteren, oogstrijp, voor wie dan ook? Nee! Maar er is geen alternatief, behalve van de aardbodem te verdwijnen, te vluchten in de tijd, in het niets.

Onopgemerkt, sluipenderwijs, met een bundeltje stiekem geluk als een knapzak op je rug.

Vandaag heb ik de boodschap verstuurd:

MAG IK KOMEN?

Deze keer moet ze binnen vierentwintig uur reageren, heb ik besloten. Nou ja, een paar dagen vertraging moet kunnen. Veel langer houd ik geen moed, familie, vrienden, collega's.*

* Het is nu tien jaar geleden dat mijn vader [prof. dr. Constant M.H. Janssen] verdwenen is. Telkens op mijn verjaardag ontvang ik een ansichtkaart van hem, steeds vanuit verschillende plaatsen. Hij weet me te vinden, maar zelf houdt hij zich onvindbaar. Overigens was hij een betere vader dan hij in het bovenstaande suggereert. 'Bied dit na tien jaar ter publicatie aan,' heeft hij me destijds gevraagd. 'Desnoods aan *Ragnarok*, en noem het *Sandrijn*, *Sandrijn*.' O ja, *ik* heet Sandrijn, de dochter, al mijn leven lang.

Peter Cuijpers, 4 oktober 2020

Enigszins gewijzigd en ingekort. Aanvankelijk in *Tweede Ragnarok*, *SF Jaarboek 1995* [Babel SF 8, 1994]

